4 ноябрь – Россейни халкъыны бирлигини кюню

Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

ЗАМАН

ВРЕМЯ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Геуюрге кюн, абустолну ал айы (ноябрь) 3, 2026 жыл

№ 132 (21801)

Шагырейлениу

Медицина болушлукъ бийик даражадады

Россей Федерацияны Саулукъ сакълау министерствосуну штатда болмагъан баш кардиологу В. М. Алмазов атлы миллет медицина илму арасыны таматасы, РАН-ны академиги Евгений Шляхто республикагъа ишчи жолоучулукъ бла келгенде, Къабарты-Малкъарны саулукъ сакълау бёлюмю бийик багъаны алгъанды. Аны юсюнден республиканы оноучусуну МАХ-да каналы билдиреди.

Евгений Шляхто биргесине келген экспертле бла республиканы медицина учреждениялары ишлегенлерине эм жюрек-тамыр ауруулары болгъанлагъа болушлукъ не халда берилгенине къарагъанды. Специалистлени белгилегенлерине кёре, республика «Жюрек-тамыр ауруулагъа къажау ишни бардырыу» федерал проектде бла «Узакъ эм тири жашау» миллет проектде туура этилген кёрюмдюлени белгиленнген мардадан эсе ёрге толтурады.

Башхача айтханда, инфаркт миокарда болуп больницада жатып ёлгенлени саны 4,1 процентди, белгиленнген марда уа 4,8 процент болады. Андан сора инсультдан аушханла 8,8 процентдиле, белгиленнгени уа 14,7 процентди.

Жылны алындан бери Республикалы бийик медицина технология арада инфаркт миокардасы болгъан 1084 адамгъа операция этилгенди, ол санда тромболитический терапия да бардырылгъанды эм жюрекге келген къан тамырлары да алышындырылгъандыла. Бу кёрюмдюле бла республика къуралны ичинде алчыланы санына киреди.

Аллай кёрюмдюле саусузланы заманында эсепге алып, жюреклери къыйнап тебирегенлей медицина болушлукъну мычымай берген автомашина бла башда сагъынылгъан арагъа жетдирип, анда болгъан шёндюгю оборудованияны, специалистлени эм дарманланы да саулукъ сакълау учреждения табылгъанларыны хайырындан болгъандыла.

Ара шахардан келген специалистле республиканы саулукъ сакълау бёлюмюнде информатизация жаны бла иш да бийик даражада болгъанын чертгендиле, деп айтылады билдириуде.

Эсепле

Иги ёсюм эсленеди

Быйылны башындан бери Къабарты-Малкъарда промышленный производствода 108,7 процент ёсюм эсленеди, деп билдириледи Шимал Кавказны статистика управлениясындан.

Алай бла айтылгъан кезиуге бу бёлюмледе ёсюм былайды: жарашдырыучу производствода – 7,6, электрокюч эм газ бёлюмледе – 12,6, суу бла жалчытыуда, кир-кипчикни жыйыуда, жарашдырыуда да – 16,8 процент.

Аны бла бирге табийгъат байлыкъланы хайырланыу 8,3 процентге азайгъанды.

Жарашдырыучу производствону алгъанда да, эсепле къуандырыргъадыла. Кийимледен –1,6, хазыр абериледен – 2,9, темирден этилген затладан – 15,9, минерал продукциядан – 14 эм суусапладан да 6,7 процентге кёп чыгъарылгъанды.

Болсада къагъытдан эм андан этилген аберилени – 9,8, хазыр темир продукцияны (машинала бла оборудованиядан къалгъаны) – 1,4 эм автотранспортну бла прицеплени чыгъарыу 1,2 процентге азайгъанды.

Саулай алып айтханда, сагъынылгъан кезиуде Къабарты-Малкъарны промышленный предприятиялары 94 миллиард сомдан аслам продукция чыгъаргъандыла. Былтыр бу заман бла тенглешдиргенде, ол 33,9 процентге кёпдю.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Жетишим

Эркин тутушууда – эм кючлю

Республиканы Башчысыны МАХ-да каналында билдирилгенича, жерлешибиз Иналбек Шериев эркин тутушуудан дунияны чемпиону болгъанды.

Чемпионат Астанада бир ыйыкъны ичинде бардырылгъанды, анга башха-башха къырлладан эм кючлю гёжефле къатышхандыла. Иналбек 74 килограммгъа дери ауурлукъ къаумда тутушханды, тюбешиулеринде хорлай келип, ахырында Къазахстандан Нуркожа Кайпановдан да кючлю болгъанды.

Къабарты-Малкъарны Башчысы Казбек Коков спортчуну, аны тренерлерин бла къараучуланы халкъла аралы даражада жетишими бла жюрекден алгъышлагъанды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Шауаланы Маликде – «доммакъ»

Саулай да дунияда тутушууну сюйгенле бу ыйыкъны ичинде Астанада ётген дунияны чемпионатына аслам эс бёлюп, кеси миллетлерини спортчуларына хорлам тежей эдиле.

Турнирде 135 къыралдан бек кючлю 900 спортчу кеслерини усталыкъларын кёргюзте, эришгендиле. Малкъар халкъны да анга эки айтхылыкъ гёжефлери Мусукаланы Исмайыл (Венгрия) бла Шауаланы Малик (Къыргъызстан) къатышхандыла.

30 октябрьде 86 килограммгъа дери ауурлукъда эрише, Мусукаланы Исмайыл биринчи сермешге американлы Зейн Резерфорд бла чыкъгъанды. Ол тутушда Америкаланы келечиси 7:3 бла хорлайды, Исмайылгъа андан ары барыр онг болмай къалгъанды.

Къыргъызстанны жыйымдыкъ командасы ючюн эришген Шауаланы Малик (86 кг.) бизни «доммакъ» бла къууандырыргъанды. Ючюнчю жер ючюн Шауа улу россейли гёжеф Ибрагим Кадиев бла тюбешип, 4:3 эсеп бла хорлагъанды аны. Алгъадан таулу жаш 1:2 эсеп деп хорлата келе эди. Алай тюбешиую ахыр такъыйкъаларында ол эки тынгылы приём бардырып, алгъа чыгъады. Россейли спортчуну тренерлери анга артыкъ ыразы болмай, «челлендж» атадыла. Алай судьяланы къауу аны бир жанына этип, хорламны Шауаланы Маликге бергендиле.

Саулай да турнирде 6 тюбешиуде бизни гёжефибиз американлы Кайл Дейкге хорлатханды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Байламлыкъла

Тыш къыраллы журналистле къонакъгъа келгендиле

КъМР-ни Экономиканы айнытыу министерствосуну пресс-службасындан билдиргенлерича, кёп болмай Шимал Кавказда тыш къыраллы журналистлеге тёрели тёрткюнлюк пресс-тур бардырылгъанды. Аны кезиуюнде къонакъла Къарачай-Черкесде бла Къабарты-Малкъарда къыйматлы бёлюмле эм инвестиция проектле бла шагъырейленирге онг тапхандыла. Ол санда эл мюлк, аш-азыкъ эм жарашдырыучу предприятияланы бла туризм объектлени да жокълагъандыла.

– Былтыр пресс-турну чеклеринде халкъла аралы журналистле Чечен, Ингуш эм Шимал-Осетия республикалада болгъандыла. Бу жол Черкесск шахарда къой этни жарашдыргъан предприятияны жокълагъандыла. Туризм бёлюм бла шагъырейленир ючюн а Архызда къонакъбайлыкъ этилгенди. Мында журналистле аламат инфраструктура къуралгъанын кёргендиле, Тёбен Архызда килисагъа, Кюнбатыш Алания бла байламлы археология музейге да къарагъандыла. Болсада бу жол баш магъана Къабарты-Малкъаргъа берилгенди,- дейди проектни продюсери Ася Асрян.

Къабарты-Малкъарда къонакъланы сейир программа сакълагъанды. Ала эм биринчи Элбрус курортда болгъандыла туризм инфраструктура эм къыйматлы проектле бла да шагъырейленнгендиле.

Андан сора да, «Сады Нальчика» мюлкню жокълагъандыла. Мында алагъа КъМР-ни экономиканы айнытыу министри Рахайланы Борис бла бла мюлкню таматасы Азамат Алоев тюбегендиле. Ала къаллай ишле бардырылгъанларын кёргюзтгендиле, ол санда алманы жарашдыргъан эм сакълагъан жерде не тюрлю жумушла тамамланнганларын да ачыкълагъандыла. Ызы бла журналистлеге брифинг да бардырылгъанды. Аны кезиуюнде Рахай улу бюгюнлюкде регионну айнытыуда туризм бла агропромышленный комплекс къыйматлы бёлюмледен бирлерине саналгъанларын билдиргенди. Жашауда бардырылгъан эмда толтурулургъа тийишли проектлени юслеринден да хапарлагъанды.

– Бусагъатда Къабарты-Малкъарда сабанлыкълагъа 285 минг гектар бёюннгенди, андан 30 минг гектар терек бахчалагъа жетеди, ол санда 20 минг гектардан асламысы терк айныгъан тюрлюлерине. Саулай алып айтханда, арт жыллада республика жемишле ёсдюрюу бла юч алчы регионну тизмесине киреди. Сёз ючюн, былтыр алмадан бир миллион тоннадан артыкъ жыйылгъанды. Алай бла рынокда сатылгъан хар ючюнчю алма бизде ёсдюрюлгенди, деп таукел айтырчады. Жыл сайын терек бахчалагъа къошула баргъаны себепли, тирликни сакъларча жерле да ишлерге керек болады. Сёз ючюн, бусагъатда бир жолгъа 362 тонна сакъларча мадар этилген эсе, 2030 жылгъа аны 700 минг тоннагъа жетдирир мурат барды.

Аны бла бирге республика экология рейтингде да алчы жерни алады. Арт заманда Нальчик курортда бальнеология жаны бла сынамлы санаторийледе саулукъларын игилендирирге, тау хауа бла солургъа эм тюрлю-тюрлю ауруладан багъаргъа жарагъан гара сууладан ичерге иги кесек адам келеди,- дегенди Рахай улу.

Экскурсияны кезиуюнде къонакъла «Нальчик сладость» фабрикада да болгъандыла. Бусагъатда мында конфетни, зефирни эм мармеладны 250 тюрлюсю чыгъарылады. Ала Калининграддан башлап Узакъ Кюнчыгъышха дери – къыралны 85 регионунда сатыладыла.

– Жыл сайын биз аладан беш минг тоннадан артыкъ чыгъарабыз. Арт жыллада продукциябызгъа тыш рынокла да сурам ёсе барады. Ол шарт алыучула качестволу эм экология жаны бла таза продукцияны сайлагъанларын ачыкълайды. Кесибизни экология жаны бла таза сырьё бла жалчытыр ючюн, 160 гектар чакълы бирде терек бахчала да орнатханбыз,- дейди фабриканы таматасы Иван Керимов.

Тыш къыраллы журналистлеге Нальчикде да экскурсия бардырылгъанды. Ызы бла ала Аушигерде жылы суулада да болгъандыла. Ишчи программаны кезиуюнде власть органланы эм бизнесни келечилери бла да тюбеширге онг тапхандыла.

Бу жол халкъла аралы журналистлени санында Бирикген Арап Эмиратладан «Аль-Халидж» газетни, Къытайдан «Синьхуа» информация агентствону, Узбекистандан «Мир новостей» газетни, Афганистандан «Арзо ТВ» эм Къазахстандан «Хабар» телеканалланы келечилери эм башхала болгъандыла.

Эсге сала айтсакъ, тыш къыраллы журналистлеге пресс-тур «Это Кавказ» информация агенствону башламчылыгъы бла Шимал-Кавказ федерал округну айнытыу жаны бла комплексли проектни чеклеринде бардырылады. Ол Россейни Экономиканы айнытыу министерствосуну бла ТАСС агентствону болушлукъларыбла къуралгъанды.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Алгъышлау

«Законлукъну бла право низамны сакълауда къыйыныгъыз уллуду»

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Сюд приставланы федерал службасыны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясында къуллукъ этгенлени эмда ведомствону ветеранларын профессионал байрамлары – Сюд приставны кюню бла – алгъышлагъанды.

«Россейде сюд приставла къуралгъанлы 160 жылдан артыкъ болады. Ма анча жылны ичинде ала къыралны право низамны сакълау ишини айырылмазлыкъ кесеги болуп келедиле. Сюд приставланы службасы кюрешгенди не заманда да сюдню оноуу толтурурун жалчытыу бла. Ол а инсанланы бла къыралны законлу сейирлерин къоруулауда, сёзсюз, эм магъаналы борчду.

Бюгюнлюкде да сюд приставла законлукъну бла право низамны сакълаугъа, Россейни право бла байламлы системасын игилендириуге уллу къыйын саладыла. Аланы жууаплы да, битеулю да борчларына къыралны бла жамауатны жашауларыны кёп бёлюмлерини жумушлары киредиле. Аланы толтыруу а хар бириндн тынгылы билим бла усталыкъ, уллу сынам, къарыу-кюч да излейдиле.

Сюд приставланы федерал службасыны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясында къуллукъ этгенлеге боюнларына салыннган борчну бет жарыкълы толтургъанлары, бийик профессионал усталыкълары ючюн да жюрек ыразылыгъымы билдиреме. Кийик саулукъ, жюрек ырахатлыкъ эмда Ата журтубузгъа магъаналы къуллукъларында жангы жетишимле тежейме!» - деп айтылады КъМР-ни Башчысыны алгъышлау сёзюнде.

Хурметлеу

«Ол алай жашагъанды – дунияны кенглигине игилик излей»

1 ноябрь Россейни, битеу дунияны да уллу поэти, Къабарты-Малкъарны халкъ поэти, Ленинчи саугъаны, СССР-ни эмда РСФСР-ни М. Горький атлы къырал саугъаларыны лауреаты Къулийланы Къайсынны туугъан кюнюдю – бар къарачай-малкъар халкъына, аны чыгъармачылыгъын сюйгенлеге да энчи кюн.

Жыл сайын эм фахмулу, къыйматлы назмучубузну хурметин этип, аны эсгертмесине эл-элледен, жер-жерледен кёпле келедиле. Быйыл ала бютюнда кёп болгъанларын чертирге керекди. Аны эсгерирге келгенлени араларында къырал къуллукъчула, офицерле, генералла окъуна, район, эл администрацияланы таматалары, республиканы маданият интеллигенциясы, алимле, билим бериуде ишлегенле да бар эдиле. Ала барысы да атыбызны дуниягъа туура этген адамыбызны сыйын кёрюп, аны поэзиясына бийик багъа берип, анга ыразылыкъларын кёргюзтюрге сюйгендиле.

Эсгериу жыйылыуну «Къулийланы Къайсын бла Алим Кешоков – тау жырны эки къанаты» деген ат бла Нальчикни билим бериу департаментини бла Малкъар халкъны кёчгюнчюлюкде азап чекгенлерине аталгъан мемориалны ишчилери бардырыучу эришиуледе хорлагъан жашчыкъла бла къызчыкъла поэтни назмулары бла ачхандыла.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Жазылыу-2027

«Заман» дерслерими сейир бардырыргъа болушады»

Аналаны Аслижан Хасанияда 16-чы номерли мектепде башланнган класслары устазыды. Элли сабийлени кёп жылладан бери жазаргъа, санаргъа, харфланы таныргъа, окъургъа, дуния ариулугъун кёре билирге юйретеди. Ол ишинде «Заман» газет анга уллу болушлукъ этгенин да айтады.

– Андан ишиме жараулу кёп зат табама. Сабийлени эслерин ана тилибизни ариулугъуна бла тазалыгъына бурама, - дейди ол. – Ма аны ючюн дайым жаздырама «Заман» газетге, аны къой, окъуучуларымы ата-аналарына, жууукъларыма, танышларыма да айтама аны алыгъыз, окъугъуз деп.

Газетни кезиулю номерин къолума алсам, бек алгъа тёртюнчю бетине къарайма. Анда сабийлерибизни, жаш адамларыбызны да спортда, окъууда жетишимлерини, чыгъармачы хунерликлерини юслеринден окъусам, къууанама, ёхтемленеме. Шабат кюн а сёзберде соруулагъа жууапла излейме. Андан сора билим бериуде болгъан тюрлениулени, устазланы, элибизни, аны адамларыны юслеринден жазылгъаннга эс бурама. Алай хапарланы, ахшы адамларыбызны юслеринден очерклени да сюйюп окъуйма.

Газетде тукъум жыйылыуланы юслеринден жазылгъанын тюзге санайма. Аллай тюбешиуле тукъумну бирикдиредиле, жаш тёлю бютюн эсли болурча, кёпню билирча, бир бирлерин танырча этедиле. Ёсюп келген тёлюбюзню ма аллай ахшы юлгюледе юйретебиз.

Аны айта келгеним, ана тилибизде чыкъгъан жангыз газетибизге уллу кёллюлюк этмей, ие кёзден къарап, анга жаздырыргъа керекбиз. «Заман» къайсыбызны да, жыл саныбызгъа къарамай, тенгибиз, жол нёгерибиз, шуёхубуз да болуруна ышанама.

Элибизде почтада ишлеген къызланы айтханларына кёре, «Заман» анга жаздыргъанланы саны бла республикада чыкъгъан битеу газетлени бла журналланы озады. Ол а аны даражасы бийик болгъанын кёргюзтген шартды. Мен ол болумгъа ачыкъ жюрекден къууанама, ёхтемленеме. Халкъыбыз эсли, билимли адамладан толуду. Газетибиз а аланы бизге туура этеди. Аны ючюн анда ишлегенлеге: «Сау болугъуз!» - деп, ыспас этеме.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Кесин россейли корейлича сезеди, алай ана тилин, адет-мёрелерин да багъалайды

2 бет

Юйретирча устала, юйренирча сохтала да керекдиле

3 бет

«Ариу айтхан да дармандан кем тюйюлдю»

3 бет

Къайсынны сёзю бюгюн да балхамды бизге

4 бет

Белгилеу

Россейде 4 ноябрьде Халкъны бирлигини кюню белгиленеди. Бир жанындан ол жаш къырал байрамладан бириди, алай аны тарыхы ёмюрлени теренине кетеди. Ол РФ-ни кёп миллетли халкъыны, бюгюнлюкде уа къыралда 350-ден аслам миллет жашайды, бирлигине, къарындаш байламлыкълары белгисине бурулгъанды. РФ-ни Президентини Указы бла 2026 жыл Россейни халкъларыны бирлигини жылыча белгиленнгени, аны чеклеринде кёп сейир жумушла толтурулгъанлары бу байрамны магъанасын бютюнда кенгертеди.

Къууанч, ёхтемлик да берген байрам

ТАРЫХЫ

Россейде Халкъны бирлигини кюню – миллетлени, тюрлю-тюрлю динлени келечилерини шуёхлукъларыны, бирликлерини, бир бирге хурметлерини белгиси. Тарыхны сюйгенле уа ол 1612 жылда Москва душмандан къоруланнганына аталгъанын биледиле. 4 ноябрьде (эски орузламагъа кёре 22 октябрьде) халкъ аскерле, Козьма Мининни бла Дмитрий Пожарскийни башчылыгъында Китай-городну поляклы душманладан къоруулагъандыла.

2004 жылда Россейни Патриархы Алексий II Динле аралы советде XVII ёмюрде Россейни тарыхында къыйын кезиуледен бирин, поляклы душман аскерлеге къажау урушда халкъны батырлыгъын адамланы эслерине салыргъа кереклисин айтхан эди.

Ызы бла 2005 жылда РФ-ни Президенти Владимир Путин аскерчилени жигитликлерини хурметине 4 ноябрьни Россейни халкъларыны бирликлерини байрамына белгилерге, аны солуу кюннге бурургъа деген Указгъа къол салгъанды. Алай бла ол уллу къыралыбызда жашагъан кёп миллетлени бла халкъланы, тюрлю-тюрлю динлени келечилерини шуёхлукъларыны, бирликлерини, бир бирге этген хурметлерини белгиси болгъанды.

МАГЪАНАСЫ ЁСГЕНДИ

Россейде 4 ноябрьде къаллай байрам белгиленнгенине бир ненча жыл мындан алгъа кёпле эс да бурмагъандыла, анга кезиулю солуу кюннгеча къарагъандыла. Болсада бюгюнлюкде ол адамла билген, сюйген, белгилеген къууанчладан бирине айланнганды.

Сёзге, ВЦИОМ быйыл октябрьни ахырында бардыргъан соруугъа кёре, тинтиулеге къатышханланы 60 процентине жууугъу байрамны атын биледиле, энтта 45 проценти уа ол къаллай тарых магъаналы жумушла бла байламлы болгъанын айталлыкъдыла. Юйюрлени 32 процентини байрамны белгилеуню тёрелери бардыла. Бу кюн энди тохташдырылгъан кезиуде уа ол Кузьма Минин бла Дмитрий Пожарский Москваны эркин этгенлери бла байламлы болгъанын россейлилени жаланда 13 проценти билгенди.

Тинтиулеге къатышханланы 47 проценти ол къыралгъа керек, магъаналы байрам болгъанын чертедиле. ВЦИОМ 2019 жылда бардыргъан соруда уа аны инсанланы жаланда 24 проценти айтхан эди.

Бюгюнлюкде уа адамланы асламы Россейни халкъларыны бирлигини байрамыны энчи тёрелерин, аны магъанасын ачыкълагъан ашны тохташдырыргъа кереклисин айтадыла. Кёпле байрамны барындан да бек пирог ачыкълагъанын белгилейдиле – бирликни, къонакъбайлыкъны белгисича.

Къыралны халкъларыны бирлигине, туугъан журтха сюймекликни ниетлерине кёз къарам 2022 жылда геополитика болумла бла тюрленнгенин айтадыла социологла. Ол кезиуден бери халкъ бирлик болгъанын айтханланы саны жылдан-жылгъа ёсгенлей келеди. 2022 жылда аны адамланы 56 проценти айтхан эсе, 2023 жылда – 58 проценти, 2024 жылда уа – 61 проценти белгилегендиле. Сёзге, 2012 жылда Россейни халкъыны бирлигин сезгенин жаланда 23 проценти айта эди.

Бу тарихле, баям, тамамдыла байрамны магъанасы къалай ёсгенин кёргюзтюрге.

КЪАЛАЙ ТЮБЕЙДИЛЕ?

Россейге ёмюрленни теренинден бери тюрлю-тюрлю къыйынлыкълагъа тюберге, душманлагъа къажау туруп, жалынчакъсызлыгъын сакъларгъа кёп кере тюшгенди. Къыралыбызгъа къыйын заманда уа халкъ, биригип, душманнга къажау тургъанды. Алай эсе уа 4 ноябрьде битеу даулашла, бир бирге кёлкъалдыла унтулургъа керекдиле. Байрамны баш магъанасы да олду.

Къууанч а концертсиз, саугъасыз болмайды. Къыралны регионларында бу кюн митингле, маршла, концертле, жандауурлукъ акцияла бардыладыла, жетишимле болдургъанлагъа къырал саугъала бериледиле.

Шимал Кавказны республикаларында къууанчха энчи жумушланы хазырлагъа юрешиучюдюле. Сёз ючюн, жаш тёлюню башламчылыгъы бла «Бир гимн – бир къырал» акция бардырылгъанды: 4 ноябрьде субъектлени ара шахарларыны орамларында халкъ, жыйылып, кюндюз 12 сагъатда барысы да Россейни эмда кеслерини регионларыны гимнлерин айтхандыла.

Грозныйде «Чеченни жюреги» межгитни аллында майданда къууанчлы митингге 18 минг адам жыйылып, Россейни эмда Чеченни гимнлерин жырлагъандыла. Черкесскде уа митингге жыйылгъанла шахарны мэриясындан Театр майданнга дери жаяу баргъандыла. Аланы къолларында Россейни байрагъы бар эди – аны узунлугъу 30 метрден аслам болгъанды.

Къууанчха Къабарты-Малкъар да жарыкъ тюбейди. Аллай энчи жумушладан бирине «Нёгеринге – конфет. Ышар, Россей!» акцияны санаргъа боллукъду. Ол жыл школланы окъуучулары, студентле да Нальчикни орамларында адамланы татлы ашарыкъла бла сыйлагъан эдиле. Ол а адамланы кёллерин кётюрмей къоймагъанды.

ДИКТАНТ

Къууанчны чеклеринде къуралгъан сейир жумушлагъа «Уллу этнография диктантны» да къошаргъа боллукъду. Быйыл ол онбиринчи кере бардырылады, анга РФ-ни инсанлары эмда тыш къыраллада жашагъанла къатышыргъа эркиндиле.

Быйыл диктант 3-12 ноябрьде бардырыллыкъды. Анга къатышханла, къыралда жашагъан халкъланы тарыхларыны, адет-тёрелерини юслеринден соруулагъа жууапла берип, билимлерин байыкъландыраллыкъдыла.

Диктантны КъМР-ни Миллет библиотекасында, Жаш тёлюню юйюнде, Шимал-Кавказ ислам университетде жазаргъа боллукъду. Анга онлайн халда къошулургъа онг барды **(clck.ru/3VfYxD)**.

КОНЦЕРТЛЕ

Быйыл Къабарты-Малкъарда байрамгъа аталгъан жумушла октябрьде окъуна башланнгандыла: концертле, кёрмючле, билим бериу учреждениялада энчи дерсле, спорт эришиуле. Ол санда Нальчикде 1-5 ноябрьде художестволу гимнастикадан «Горные ласточки» битеуроссея эришиуле боллукъдула. Дагъыда жеңгил атлетикадан, волейболдан, спортну башха тюрлюлеринден эришиуле бардырыллыкъдыла.

Республиканы маданият учреждениялары «Искусственбу кечеси» битеуроссея акциягъа къошуладыла. Пачев атлы сабий библиотекада аны чеклеринде «Хоровод дружбы» байрам боллукъду. Ткаченко атлы музейде уа тюрлю-тюрлю мастер-классла къураллыкъдыла.

Хар регион да бу байрамгъа энчи тюберге кюрешеди. Болсада аланы кезиуюнде миллетле аралы келишиулюкге, халкъланы энчиликлерине хурмет этилгени, байрам ишлеге жаш тёлю къошулгъаны бирикдиреди. Алай эсе уа байрам кесини муратына жетгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Саулукъ

Багъыуну жеңгил эмда тыйгъычсыз бардырыр амалларын сюзгендиле

Бу кюнледе Нальчикде «Синдика» къонакъ юйде «Здорово на все сто» деген битеуроссей саулукъ кючлеу фестивальны эксперт сессиясы бардырылады. Аны чегинде сейирлери болгъан ведомстволаны, учреждениляны келечилерини къатышыулары бла тёгерек стол да болгъанды.

Сессия бла байламлы ётдюрюлген ведомствола аралы жыйылыуда сёз регионну саулукъ сакълауда битеулю картасын жарашдырыуну юсюнден баргъанды. «Здорово на все сто» башламчылыкъны башчысы **Андрей Попов**, «Россейде саулукъ кючлеу картаны» кёргюзте, аны миллет проектлеге къошаргъа умут болгъанын билдиргенди. «Фестивалыбызгъа быйыл отуздан аслам субъект къатышхандыла, анда берилген информация бла миллиондан аслам адам хайырланнганды. Сизде бу иш къалай къураллыгъы барыбызны да къолубуздады. Баш муратыбыз – саулугъун регионда кючлерге сюйген инсан анга керек затны къыйынсыз табарча порталны жарашдырыуду», – дегенди ол.

Башламчылыкъ бла байламлы къаллай иш тамамланырыгъыны юсюнден Стратегиялы башламчылыкъланы агентствосуну келечиси **Альбина Макаева** айтханды. Ол ангылатханыча, келир юч жылда ала бир цифра майданда саулукъну игилендириу жаны бла хар субъектде тюбеген затланы жыйышдырыу, аланы федерал даражада кёргюзтюу, башламчылыкъланы жашауда толтуруугъа не жаны бла да себеплик этиу бла кюреширикдиле.

Республикалы клиника-медико-хирургия араны баш врачы **Ахмед Асланов** а саусузланы клиникаланы араларында жюрюулерин тынч этерча мадарла излерге чакъыргъанды. «Адамла профилактикадан бла диагностикадан башлап багъыугъа, ауругъанларындан сора къарыу алгъынчыгъа дери врачланы къарауларында болурча этиуде тюбеген чырмауланы кетерирге сюебиз. Аны ючюн байламлыкъланы жюрютюрча жер а бизни арабыз бла Медицина институтну госпиталь хирургия кафедрасы болаллыкъдыла. Алай бла адамны ауругъан кезиуюнде кесини жанындан не этерге керек болгъанын билликди, анга болушхан жууаплы специалист да боллукъду. Бек башы уа, саусуз, ауруу жайылгъынчыгъа дери аны юсюнден алгъаракъдан билип, багъыу алаллыкъды. Алай бла тири узакъ ёмюрлюлюкге келир муратлыбыз», – деп къошханды ол.

Жыйылыуда саулукъ сакълау республикада хирургия жаны бла иги айныгъанын, Клиника-медико-хирургия арада шёндюгюлю лаборатория, саусузлагъа кечекюн да къаралгъан стационар, гинекология, урология, паллиатив эм башха бёлюмле болгъанлары чертилгенди. Арт 20 жылда араны врачлары уа 3 доктор эмда 16 кандидат диссертация къоруулагъандыла.

Сессияны кезиуюнде Къабарты-Малкъарны Саулукъ сакълау министерствосуну Клиника-медико-хирургия арасыны болушлугъу бла республикада жашагъанла бла къонакъла боюнларында къан тамырлагъа УЗИ этдирирге, къан тамырланы бакъгъан хирург, кардиолог, отоларинголог, офтальмолог, эндокринолог бла тюбеширге, къанларында глюкозаны ёнчелетирге эмда ЭКГ-ны ётерге онг берилгенди.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

«Ол алай жашагъанды – дунияны кенглигине игилик излей»

Ахыры.
Аллы 1-чи бетдеди.

Ызы бла Къабарты-Малкъарны маданият министри Мухадин Кумахов сёлешгенди. «Къулийланы Къайсынны назмулары жаланда фахмулулукълары бла алмайдыла тузакъгъа, ала бизни кёп затны юсюнден сагъыш этдиредиле, – деп башлагъанды ол сёзюн. – Ол санда заман керти поэзияны санаргъа боллукъду. Ол жыл школланы окъуучулары, студентле да Нальчикни орамларында адамланы татлы ашарыкъла бла сыйлагъан эдиле. Ол а адамланы кёллерин кётюрмей къоймагъанды.

ДИКТАНТ

Къууанчны чеклеринде къуралгъан сейир жумушлагъа «Уллу этнография диктантны» да къошаргъа боллукъду. Быйыл ол онбиринчи кере бардырылады, анга РФ-ни инсанлары эмда тыш къыраллада жашагъанла къатышыргъа эркиндиле.

Быйыл диктант 3-12 ноябрьде бардырыллыкъды. Анга къатышханла, къыралда жашагъан халкъланы тарыхларыны, адет-тёрелерини юслеринден соруулагъа жууапла берип, билимлерин байыкъландыраллыкъдыла.

Диктантны КъМР-ни Миллет библиотекасында, Жаш тёлюню юйюнде, Шимал-Кавказ ислам университетде жазаргъа боллукъду. Анга онлайн халда къошулургъа онг барды **(clck.ru/3VfYxD)**.

КОНЦЕРТЛЕ

Быйыл Къабарты-Малкъарда байрамгъа аталгъан жумушла октябрьде окъуна башланнгандыла: концертле, кёрмючле, билим бериу учреждениялада энчи дерсле, спорт эришиуле. Ол санда Нальчикде 1-5 ноябрьде художестволу гимнастикадан «Горные ласточки» битеуроссея эришиуле боллукъдула. Дагъыда жеңгил атлетикадан, волейболдан, спортну башха тюрлюлеринден эришиуле бардырыллыкъдыла.

Республиканы маданият учреждениялары «Искусственбу кечеси» битеуроссея акциягъа къошуладыла. Пачев атлы сабий библиотекада аны чеклеринде «Хоровод дружбы» байрам боллукъду. Ткаченко атлы музейде уа тюрлю-тюрлю мастер-классла къураллыкъдыла.

Хар регион да бу байрамгъа энчи тюберге кюрешеди. Болсада аланы кезиуюнде миллетле аралы келишиулюкге, халкъланы энчиликлерине хурмет этилгени, байрам ишлеге жаш тёлю къошулгъаны бирикдиреди. Алай эсе уа байрам кесини муратына жетгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Ызындан къойгъанларыны уа саны жокъ. Чыгъармачылыгъындан сора да, аны жарыкълыгъы, чексиз халаллыгъы, акъылманлыгъы, кимни да жакъларгъа, кимге да билеклик этерге, болушургъа сюйген къылыкъ юлгюсю уа! Заман тюрленнгенди, биз да тюрленнгенбиз. Бюгюн былайда назму окъугъан жашчыкъла бла къызчыкъла аны сюйгенлери уа кертиди, туурады. Жаш адамлагъа былай айтыргъа сюеме бюгюн: Къайсынны окъугъуз, ол сизни жашауда ажашдырлыкъ тюйюлдю».

КъМР-ни Жазыучуларыны союзуну правленнини председатели Байтуугъанланы Исмайыл а Къайсынны жаланда туугъан кюнюнде угъай, биз аны не заманда да эсгеребиз, аны бла дайым ёхтемленебиз, деп башлагъанды сёзюн. «Ол халкъым, къыралым деген, ала ючюн отха кирген, мамыр заманда игиликни жакълагъан файгъамбар кибик адам эди да, ма аны ючюн унутулмайды. Кёремисиз, къалай ариу кюндю бюгюн, табийгъат да эсгереди бюгюн Къайсынны жарыкъ бояулары бла, бизни бла бирге къууанады, жарыйды. Адамланы бетлерин ёхтемлик, ийнаныулукъ, адамлыкъ ышанла жарытадыла былайда – Къайсынны эсгертмесини къатында. Быллай ариу майдан, биз былай сюйген жер, дуния башында да жокъду. Поэтни майданы аны ниетине, жюрегине ушайды, аны жарыгъы элпекди былайда, – дегенди.

Ызы бла ары келгенле халкъ ийнагъыбыз Къайсынны эсгертмесине гюлле салгъандыла. Аланы бир къаууну уа поэтни Чегем шахарда музей юйюне атланнгандыла.

Хар быллай кюнде болуучусуча, ол жыйын алгъа анда эки миллетни поэтлерине, антлы шуёхлагъа – Къайсыннга бла Алим Кешоковха – бирге этилген эсгертмеге гюлле салгъандыла. Андан сора, барысы да андан ары закий поэтни арбазына, аны анда обасына баш урургъа тебирегендиле. Ала поэтни обасына гюлле салгъанлары бла чекленмегендиле. Анда баргъан жыйылыуда Чегем эм Элбрус районну администрацияларыны келечилери, поэтле, жазыучула, Къайсынны чыгъармачылыгъын сюйгенле, кесине ыспас этгенле да сёлешгендиле. Насыпха, сау болсун, арт жыллада Къайсынны Музей юйюню директору Къулийланы Фатима эркин микрофон береди, ары келгенлеге онг этип.

Къарачайдан келген къонагъыбыз Дудаланы Мусса, назмучу, жазыучу, кёчюрмечи, ислам дин жаны бла теолог, кесини Къайсыннга атагъан назмуларын окъугъанды. Поэтни эсден кетмез чыгъармаларын окъуп, Нальчикден 23-чю номерли школну, Тёбен Чегемде мектепни окъуучулары да къууандыргъандыла.

Пятигорскдан «Кредо» атлы поэзия театрны актёрлары да келгендиле бу сыйлы арбазгъа. Аланы жыл сайын бери тематаларын Карелия Республиканы сыйлы санат къуллукъчусу Николай Прокопец келтиреди. Поэтни сёзлерине жыр айтханла да болгъандыла.

Арада анча жыл ётгенде да, Къайсынны туугъан кюню, игиликни туугъан кюнюча, бизни бир эте, бир къандан болгъаныбызны эсгерте, жарыгъын, жылыуун, тазалыгъын, жангылыгъын тас этмей баргъанлай турады. Алай болуп турсун дайым.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.
Суратланы **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

Къадар

Кесин россейли корейлича сезеди, алай ана милин, адет-тёрелерин да багъалайды

Совет заманлада Къабарты-Малкъарда бек аздан беш минг корейли жашагъандыла, асламында ала Май, Прохладна районлада орналгъандыла, жерчилик бла кюреширгендиле. Бюгюн, жарсыугъа, аланы саны азайгъанды, иш, жеңгил жашау излеп, жаш адамла уллу шахарлагъа кетип барадыла. Халкъны санын жазыуну эсеплерине кёре КъМР-де юч минг корейли жашайды.

Россейни халкъларыны бирлигини кюнюнде корейлиле Кавказгъа къалай тюшгенлерин, ала шёндюю не бла кюреширгенлерин, къаллай адетле жюрютгенлерин билдирирге сюебиз.

УЗАКЪ КЮНЧЫГЪЫШХА ДЕРИ

Бизни ушакъ нёгерибиз Людмила Ким 25 жылдан артыкъ заманны Нальчикде Гериатрия арада ишлейди. Аны тукъумуну жашауу россейли корейлилени тарыхлары бла байламлыды, дерге боллукъду. Аппасы Ким Хан Гу Кореяда эл мюлкчюден башлап Совет Союзну Урунууну Жигитине дери кётюрюлгенди.

– Ол 19-чу ёмюрню ахырында Чанчжин провинцияда туугъанды (бюгюнлюкде Корея Халкъ Демократия Республика). Аны юйюрю къолайсыз эди, корейлиле уа ишчи адамладыла, бютюнда жер багъалыды бизге. Россей уллу къырал болгъанын, анда жер хар адамгъа да жетеригин эшитип тургъан жаш бери кёчерге бек термилгенди. Аммам Огай О Ле уа бай юйюрденди. Къолайлыкълары, юйюрлени даражалары да башха болгъанларына къарамай, ала бир бирлерин сюйюп, юйюр къурайдыла. Ол заманда аппама – 17, аммама уа 14 жыл толгъан эди. Экиси да жаяу Къытайгъа атланадыла, анда саудюгерчиледен орус тилге да юйренедиле. Ма алай бла 1900 жылда Россейге Узакъ Востокга жетгендиле, – дейди Людмила Ивановна.

СЫНАУ

20-чы ёмюрню 30-чу жылларында Узакъ Востокда корейлиле кёп болгъандыла. Ала асламында чабакъчылыкъ бла кюрешгендиле. Алай 1937 жыл халкъгъа сынаулу болгъанды.

Корея ол кезиуде Японияны бойсунууунда эди. 1937 жылда Япония Къытайгъа чабады. Совет власть быллай болумда корейлилеге ышаныргъа жарамайды, деген акъыл бла, халкъны къыралны башха къыйырына кёчюреди – Узбекистаннга, Къазахстаннга, Орта Азиягъа. Алай бла корейлиле миллетге кёре зор бла кёчюрюлген биринчи халкъ болгъандыла.

– Бизни юйюр Къазахстаннга тюшеди. Жол узун, къыйын, алай аммам юч сабийден бирин да тас этмегенди. Билмейме, акъылына къалай келген эсе, сабийлени жылы жабылагъа чулгъагъанды, хуржунларына пиринч къуйгъанды. Биз кёчюрюлгенде, атама 9 жыл бола эди. Биринчи патчахны заманында тюрме болуп тургъан мекямгъа келтиредиле, артда къазахлыла адамланы кеслерини юйюрлерине алгъандыла, – деп эсгереди Людмила Ивановна.

Къыркъынчы жыллада Орта Азиягъа бла Къазахстаннга башха миллетле кёчюрюледиле – къарачайлыла, таулула, ингушлула, чеченлиле, немислиле. Ма алай бла корейлиле кавказлыла бла биринчи кере кёчгюнчюлюкде танышадыла.

– Биз бир юйюрча жашагъанбыз, бир бирибизни тилибизге, тёрелерибизге юйрене. Кертисин айтханда, манга чечен тил барысындан да къыйын кёрюннгенди. Тау тил а жумушакъ, ариу, шатык, анга юйреннген жеңгил эди, – деп ышарады ушакъ нёгерибиз.

Къазахстанда да корейлиле иш кёллюлюклерин кёргюзтгендиле. Ким Хан Гун неден да иги билген, сюйген иш бла кюрешип башлайды – пиринч ёсдюрюу бла. 1949 жылда ол «...уллу тирлик жыйгъаны ючюн...» Социалист Урунууну Жигити деген атха тийишли болады, анга Ленинни ордени, «Серп и молот» алтын майдал бериледиле.

Репрессияла тохтап, кёчгюнчю халкълагъа туугъан журтларына къайтыргъа эркинлик бериледи. Алай корейлилеге Узакъ Востокга къайтыргъа къоймайдыла. Аны ючюн Ким тукъум Кавказгъа атланады. Биринчи Грозныйде тохтайдыла. «Мени атам бокс бла кюрешгенди, Къазахстанны чемпиону окъуна болгъанды. Грозныйге танышлары кёп болуп кёчген эдик, ол анда сабийлени юйретип тургъанды. Алай тюрлю-тюрлю сылтаула бла юч жылдан Къабарты-Малкъаргъа келебиз»,- дейди Людмила Ким.

Биринчи Май районда, ызы бла Нальчикде тохтайдыла. Шахаргъа келген биринчи кюн Людмиланы эсиндеди: «Юй десенг да, къуру къабыргъалары сюелип. Къоншулада журтну бир юйюр сатып алгъанды, деген хапар жайылгъанлай, ингирде арбаз адамладан толады. Кими жылы локъумла, кими эт келтиредиле. Сора эр кишиледен бири, дядя Миша, тёгерекге-башха айланып, юйню сюерча кереклени жыяды: терезеле, эшикле, чюйле, къангала. Ма алай бла жашап башлайбыз. Къаллай иги заманла эдиле ала – оруслу, корейли, таулу, къабартылы, гюржюлю, чюйютлю деп юлешинмегенбиз, барыбыз да бирге жашагъанбыз. Мен ол юйден кёчгенли кёп жыл озгъанды, алай къоншула бюгюн да эсимдедиле. Алагъа бек ыразыма»,– дейди ол.

БЮГЮН

Корейлилеге, кавказны халкъларынача, адет-тёреле магъаналыды, аланы бюгюн да къаты сакълайдыла. Сёз ючюн таматагъа хурмет этиу энчи жерни алады. Корейлини жашауунда тёрт кезиу магъаналыды – туугъан кюн, юйдегили болуу, 60 жыл толгъаны эмда ауушханы. Аланы хар бирини да кесини тёрелери бардыла.

Сёзге, сабийге бир жыл толгъанда, ол къаллай усталыкъ бла кюреширигин сайлайдыла. Бу тёре кавказ халкъланы барысында да барды. 60 жыл энчи нек белгиленнгени да сейирди. Восток орузлама 60 жылдан къуралады. Бу жыл санны жетген адамгъа энчи хурмет да аны ючюн этиледи – хвангаб (ханагби) байрам къуралады. Аны кезиуюнде уа жууукъла таматаны аллында баш иедиле.

Ауушханны ызындан да этиледиле энчи тёреле. Ёлюк болгъан юйде тёрели ашла хазырланадыла, столгъа да хар бири кесини жерине салынады. Адамны асырарны аллында кече уа ауушханны кийимлерин кюйдюредиле. Алай бла ёлюкню къабырында жер жылынады, деп ийнанадыла.

КЕРТИЧИЛИК

Людмила Ким бюгюн да унутмагъанды ана тилин. Таматала сау кезиуде юйде корей тилден башхасы жюрюмегенди, дейди ол.

– Бюгюн къарындашларым бла да ана тилде сёлешебиз. Бир заманда Нальчикде Матросов атлы орамда килиса болгъанды. Ары Кореядан дин ахлула, устазла ана тилибизге юйретгендиле, китапла, газетле келтиргендиле. Газетледен бирин бюгюн да сакълап турама, анда харфлыкъ, грамматикадан жорукъла бардыла. Ол заманлада жаш адамла да юйреннгендиле тилге, сёз ючюн, туудугъум сёлешген, жазгъан да этгенди. Алай бюгюн ана тилде сёлешген жаш адамла жокъдула, ол а уллу жарсыуду, – дейди статьябызны жигити.

Ушагъыбызны ахырында Людмила Ивановна бюгюн кесин россейли корейлича сезгенин, миллетни тёрелерин, адетлерин, тилин сакълауну кесини баш борчларындан бирине санагъанын айтады. «Алай онг болса, Кореягъа да барлыкъ эдим. Ата-бабаларыны жеринде болгъан, анга хурмет этген хар адамны да борчуду, мени акъылымдан»,-дейди ол.

АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима.

СУРАТ: https://etokavkaz.ru/obshchestvo/koreya-dalnii-vostok-srednyaya-aziya-kabardino-balkariya

Акъ халатлыла

«Ариу айтхан да дармандан кем тюйюлдю»

Саулукъ сакълауну терапия бла байламлы ызын сайлап, анга кертичилей къала, жамауатдан ыспасха, хурметге тийишлилеribиз асламдыла. Аладан бириди Нальчикни 1-чи номерли шахар поликлиникасында участкалы терапевт Тёппеланы Фатима да. Аны усталыкъ эм адамлыкъ ышанларыны юслеринден социал сетьледе да кёпле ыразылыкъ бла жазадыла. Сёз ючюн, Вера Шогенова бла Айша Демирова аны окъуулу, ангылаулу врач болгъанын, саусуз бла ариу сёлеше, аны жапсара билгенин, бек башы уа багъыуну тынгылы, аны сылтауларындан башлап бардыргъанын чертедиле.

Салгъан къыйыны ючюн а Тёппеланы Фатима КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосуну сыйлы грамотасы бла белгиленнгенди. Аллай саугъалары уа аны кёпдюле.

Биз сынамлы, бийик категориялы врач бла аны ишини, усталыгъына кёз къарамыны юсюнден ушакъ бардыргъанбыз.

- Врач усталыкъны сайлап, анда къалып къалгъан да тынч тюйюлдю. Къыркъ жылдан асламны ишлеп келесиз, ыразымысыз сайлаугъузгъа?

- Нальчикде 9-чу номерли мектепни алтын майдалгъа бошагъанымда, шахарны Ленин атлы районуну комсомол бёлюмю Бийик комсомол школда окъургъа къыралыбызны ара шахарына жиберирге сюйгенди. Алай эсе да, анабыз Будайланы Роза анга ыразы тюйюл эди. Аны ыразылыгъы болмай, кесим да артыкъ талпынмагъанма, эм алгъа анабыз сюйген эди врач болуруму. Бюгюнлюкде ыразыма ол мени бу жолгъа салгъанына, жашауда кесими жерими тапханыма да.

Окъуу манга хар заманда да тынч берилгенди, КъМКъУ-ну «Багъыу иш» бёлюмюнде билим ала туруп да къыйналмагъанма.

Аны Къызыл дипломгъа бошагъанымдан сора да, патологиялы физиологияны кафедрасында къалыргъа, мында билимими ёздюрюп, ишлерге, илму бла кюреширге да чакъыргъан эдиле. Болсада, илмудан эсе, саусузлагъа багъыуну бегирек жаратханма эмда урунуу жолуму Нальчикде мычымай болушлукъ берген бёлюмде башлагъанма. Кёп да бармай, мында сменаны тамата врачы да этген эдиле. Асламысында жангы амаллагъа эс бура, аланы ишимде хайырланыргъа кюрешгенме.

Ызы бла шахар больницаны профкомуну башчысына саладыла, анда эки жылдан кёпню туралмагъанма, нек дегенде мен жамауат къуллукъчу болургъа угъай, врач болургъа, саусузлагъа багъаргъа сюйгенме.

Алай бла Нальчикде энчи поликлиникагъа кёчеме, анда жыйырма жылны урунгъанма, энди бюгюнлюкде ол республикада гериатриялы арады. Артда уа бери бюгюнлюкде ишлей тургъан жеримде келгенме, мында да аллай бир заманны ичинде участкалы терапевт болуп урунгъанлай келеме. Аны бла бирге уа инфекциялы больницада дежурстволаны бардыргъан врачма, анда алгъан сынамым а коронавирусну кезиуюнде бек жарагъанды.

- Арт кезиуде адамла Интернетден да кёпню биледиле, юйренедиле. Алай эсе да, саулукъ бла байламлы уа анда айтылгъан затлагъа керекмиди ышаныргъа?

- Тюздю, кёпле Интернетден да аслам затны окъуйдула, анда берилген амалланы хайырланнганла да боладыла. Алай эсе да, аланы барысын да билимли, ангылаулу врачла угъай, асламысында бош адамла да жазадыла, аны уа айыргъан тынч тюйюлдю. Интернетге ышанып къалсынла деп айтмайма, барып врачха кёрюнюрге, андан соргъна керекди.

Багъыу амалны сайлай туруп да, дарманланы багъаларына эс бурама. Кесигиз ангылайсыз, бюгюнлюкде жамауатда аланы эм багъалыларын сатып алалмагъанла бардыла. Врач а ол затны да эсге алып, аллына болушлукъ излей келгенлеге учузуракъланы юслеринден да билдирирге, ангылатыргъа тийишли сунама. Жаланда багъаларына угъай, ала хата этмезлерине да къайгъырама.

Адамла бла ушакъла эте, ала бла ангылатыу ишни бардырыргъа, алагъа болушлукъ этерге сюеме. Бюгюнлюкде, билесиз, жамауатда жюрек тынчлыкъ, ырахатлыкъны сезиу азды. Ала бла ушакъла шашсанг а, саусузла, кесим да хошлукъ табабыз, башхача сезебиз дунияны деп келеди кёлюме. Нек дегенде бирде заманында айтылгъан ариу сёз да дармандан кем тюйюлдю.

- Арт кезиуде саулукъ сакълауну айныууну юсюнден не айталлыкъсыз?

- Жашау бир жерде туруп турмагъанча, медицина да айный барады, аны алайлыгъын барыбыз да кёребиз. Биз ишлеген биринчи поликлиниканы окъуна алсакъ да, анда адамлагъа болушлукъну даражасы иги да ёзгергенди, оборудованиябыз да алай. Бюгюнлюкде поликлиника республикада эм даражалы багъыу махкемелени санындады десек, баям, ётюрюк боллукъ тюйюлдю.

Шёндю бери жюрюгенле да асламдыла, республиканы бирси жерлеринден да келедиле, аны ючюн а кюн узуну ишибиз да кёп болады. Бизге Москвадан уллу комиссия эки кере да келгенди, аланы келечилери окъуна мында ишибизни даражасы бийик болгъанын чертгендиле. Бусагъатдагъы таматабыз Заурбек Батыров да, алгъадан тохташдырылгъан тёрелеге таяна, жангы амалланы да кийиреди. Биз алчылыкъны бош анстан угъай, къртиси бла да, жамауатха тийишли болушлукъ этиу бла сакъларыбызгъа да къайгъыргъанлай турады.

- Анча жылны ичинде эсигизде бютюн къалгъаны уа не зат болгъанды?

- Коронавирусну заманын, айхай да, къыйынды унутхан. Иш болмагъанча кёп, жамауатха сёз бла, дарман бла да болушлукъ керек кезиу. Ол кезиуде инфекциялы больницада ишлей алгъан сынамым да манга уллу болушлукъ болгъанды

Биринчи ишлеп башлагъан кезиуюм да тюшеди эсиме. Алыкъа терк болушлукъ берген станцияда болгъан заманым эди. Мени, ишчи нёгерими да бирге жибередиле болушлукъну чакъыргъан юйге. Анда эр киши бек къыйналып эди, биз а экибиз да сынамыбыз болмагъан врачла, не этерге билмей, жунчугъан да этгенбиз. Алгъа аны кеф болуп тургъанын да ангылаялмагъанбыз. Артда уа, жер-жерлеге сёлешип, врачлагъа соруп, болушлукъ беребиз. Хар нени да тюз этгенибизни себеби бла эр киши да эс табады.

Иги кесек заман озгъандан сора уа, манга бу юйге жангыдан келиргe да тюшген эди. Аны босагъасындан таныгъанма, ансы адреси бла угъай, ол нек эсе да башхалагъа ушамагъанча кёрюннгенди. Не сейир, ала да мени таныгъандыла. Биринчи кере келген кюнюмю эсгерип, ол заманда берген болушлугъум ючюн жангыдан ыспас да этгендиле. Быллай кезиуледе сайлагъан усталыгъынг ючюн, ол адамлагъа хайырлы болгъаны ючюн да жюрегинги сезимин сёз бла айтып ангылатхан да къыйынды.

- Врачны бла саусузну араларында ышаныулукъ сезимни юсюнден а не айталлыкъсыз?

- Сёзсюз, аланы араларында тутхучлу ышаныулукъ болургъа керекди. Адам врачха болушлукъ излеп келгенликге, аны анга ышаныулугъу болмаса, экисини да заманлары, салыннган къыйын да зырафына кетериклерине ишеклигим да жокъду. Аны алайлыгъын жашау, иш сынам да ачыкълай келедиле.

Нек дегенде саусуз врачха ийнамаса, ышанмаса, ол аны айтханын да этерик тюйюлдю. Айтылгъан зат заманында тийишлисича этилмесе уа, ауруу да озуп кетерге боллукъду. Адамгъа билиминг мурдорлу, ышаннгылы да болгъанын сездирип ишлеген да уллу магъананы тутады.

- Пандемияны заманын да эсгергенсиз. Андан бери кёпле саулукъларындан тарыгъадыла, андан сора да, бусагъатда кюз арты болгъанын эсге алсакъ, жамауатха нени эсгертирге боллукъсуз?

- Биринчиден, жарты жукъулу болмазгъа тийишлиди. Таза хауагъа чыгъып, жаяу жюрюрге, физкультура бла да кюреширге керекди. Андан сора да, витаминлени, микроэлементлени ичген, къурамларында ала болгъан тахта кёгетлени, жемишлени да ашагъан хайырлыды. Аш къангабызда кёгетле, жемишле бла бирге сарымсах, сохан (жашиллери да), кёгетти (зелень) кюн сайын да болгъанлай турургъа тийишлидиле.

Андан сора да, биз барыбыз да бюгюнлюкде гаджетле бла кёп кюрешебиз, телевизоргъа къарайбыз. Адам телевизоргъа къарагъан кезиуюнде, юлгюге, бир секундха 25 кадр озады аны кёз аллындан. Биз анга артыкъ уллу эс бурмай эсек да, мыйыбыз а аланы не азчыгъын, гитчечигин да эслемей къоймайды, бирин да оздурмайды, алай бла уа арыгъан да этеди. Аны ючюн а мыйыбызны солута билирге керекбиз.

- Ишигизден тышында уа жашауда нени багъалайсыз?

- Юйюр къыйматланы. Кесибиз тёрт сабий болгъанбыз. Бюгюнлюкде къарындашым, эгечим да бардыла, анабыз да сауду. Аланы барысыны да къатымда барлыкъларыма манга кючкъарыу да бередиле. Бош заманыбызда бирге жыйылабыз, сабийликни, озгъан жылланы да эсгеребиз. Билемисиз, ортада жылыуну сакълап къалыу да кесича анга кючкалыуну, эс бурууну да излейди.

Жарсыугъа, ёз юйюрюм уллу тюйюлдю. Айып этмегиз, къыз ёздюргенме. Лейляны атасы эртте ауушуп, адамларым таянчакълыкъ этгендиле. Энди бюгюнлюкде КъМКъАУ-ну бошап, «Ренессанс» заводда ишлейди. Юйюр къурап, къызчыкъ да ёздюреди. Дзырасачыкъгъа алыкъа бир жылчыкъ болады да, барыбызны да «алдайды».

Ушакъны **ТРАМЛАНЫ Зухура** бардыргъанды.

Соруу

Шёндюгю маулу тиширыу къаллай болургъа тийишлиди?

Миллет энчилигибиз седирей башлагъанда, бу соруугъа кёплени кеси жууаплары болур. Бир къауум адам а былай оюм этедиле:

МАЛКЪАРЛАНЫ Жансурат, *пенсиячы*:

– Мени оюмума кёре, бек алгъа тиширыу сабыр акъыллы болургъа керекди. Алай болса, ол баргъан юйюнде жарашыулу, ишлеген жеринде келишимли боллукъду, баш иесин, сёзсюз, къарамындан ангылап, аны бла да ариу жашарыкъды. Бу къыйын заманда эрттеден келген адет-тёрелени магъаналыларын да сакъларыкъды. Ала уа ажашдырлыкъ тюйюлдюле. Алай бла жамауатда сый-намысха да тийишли боллукъду.

Къыйынды ол бары да, сёзсюз, алай а тиширыуну акъылманлыгъы, тёзюмлюлюгю, халаллыгъыдыла бу дунияны чархын бургъан магъанала. Жаланда бизни халкъыбызны алсанг окъуна, ненча тюрлю болумгъа тюшген эсек да, тыпырны суутмай тургъан аладыла.

Дагъыда бир айтырыгъым: жашау кёргюзтгеннге эс бурсанг, тиширыуну къаллайы тюшгенине кёре болады эр кишини жашауу, насыбы да.

ГАЙЫЛАНЫ Зухура, *устаз:*

– Бусагъатдагъы тиширыу кёп зат билирге керекди. Усталыкъ жанын алгъанда да алай: юйюр тутаргъа, сабийлени къылыкъ-адетге юйретирге, юйде, къоншу-тийреде да жарашып жашаргъа. Былай къарагъанда, къысха айтылгъанлыкъгъа, жюз жыл мындан алгъадача, ол алай бош тюйюлдю. Тиширыуда жууаплылыкъ сабийликден башланады. Насыпха, бюгюн аны жашауу эслерча тынч болгъанды, газ, суу бар хар юйде, акъыллы пылесосладан, быстыр жууучу машиналадан, сауутладан башлап, кёп зат къуллукъ этедиле адам улугъа. Болсада технология бермеген ахшылыкъла бардыла – эрттегили тарыхыбыз, халкъ чыгъармаларыбыз, кёпле сукъланнган адет-тёрелеribиз, тюзлюкню сюйген атыбыз! Ма ол хазнабызны сакълауну, тёлюден-тёлюге ётдюрюуню эсге алсакъ, тиширыуну тирилиги не заманда да баш магъананы тутады жашауда дерге боллукъбуз.

ТАМБИЙЛАНЫ Къаспот, *жырчы, поэт:*

– Бек биринчиден, мен оюм этгеннге кёре, юйде эр киши болургъа керекди башчы. Тиширыуну иши – аны сёзюн, кесин да учуз этмей, эрине тынгылагъан, юйюн кирсиз тутхан, сабийлеге къарагъан, келгеннге мангылай жарыкълыкъ бла тюбеген.

Дуния тюрленнгенди. Тиширыу билимлиди, кесин, сабийлерин да кечиндирир онгу барды. Алай а жууаплылыгъы да уллуду. Сёз ючюн, ата-бабаладан къалгъан тин хазнабызны келлик тёлюлеге ётдюрюу, айхай да, анга кёре болады. Бешик жырладан, ынна айтхан жомакъладан, таурухладан къуралып башлайды къагъанакъны ангы.

Къарачай, малкъар тиширыула не заманда да ариу къылыкъны юлгюлери болгъандыла. Бусагъатда биз кёп башха эриши затланы кёребиз. Жамауат ишге жан атып, оноуну кеслерине алыргъа кюрешип, сен – терс, мен – тюз деп, айтмазлыкъларын айтханла, ётюрюк даула къурагъанла да тюбейдиле, жарсыугъа. Ол иги тюйюлдю. Ким да айтхан сёзюне сакъ болургъа керекди. Биютюнда тиширыу. Ол бар игиликлени, жандауурлукъну, халаллыкъны да башыды. Сабыр акъыллы болуп, кесин да ол даражагъа кёре жюрютюрге тийишлиди.

БАЗАЛАНЫ Маржан, *энчи мюлкню иеси:*

– Бусагъатда таулу тиширыуланы жашаулары бирча тынчлыкълы болгъанды деп турсакъ да, ол керти да умутлай къала болур. Алай а элде, шахарда турсанг да, тиширыуну болуму, анга излемле бир бирден узаймайдыла. Биринчиден, ол жашаудан артха къалыргъа эркин тюйюлдю. Сабийлерин ангылар ючюн, алагъа билек болур ючюн окъуна, билимли, тизгинли, иш къоллу да болургъа керекди. Кёп тюрлю эр киши этерик жумушланы этедиле бизни тиширыула: машина жюрютедиле, къурулушлагъа къатышадыла, хирургла болуп, къыйын операциялагъа сюеледиле, менича, мал бла, жер бла кюрешгенле да асламдыла.

Мен, сёз ючюн, не затха эс бурама. Ариу, багъалы машинадан чыгъады омакъ, духбарий ийис этген тиширыу, аны жюрюгени, тюбеген адам бла кесин къалай жюрютгени, сёлешгени, ол не бу болумда не этгени – бары да аны къылыкъ хунерини, атасы бла анасы анга салгъан къыйынны юсюнден айтадыла. Эр кишича, санларын ары-бери атып сюелгени, жюрюгени, менсинип сёлешгени, башхаладан эркиниrek ахча жюрютеме деп, керексиз ёхтемлиги – была барысы да бир заманда да таулу тиширыугъа ушамазлыкъ халладыла. Жарсыугъа, аллайларыбыз да тюбейдиле. Неден да хапарлы болургъа, билимибизни кётюре барыргъа, сёзде – сабыр, ишде тири болургъа, сабийлеribизни тамблаларына къайгъырып, эринмей, кружоклагъа, башха билим алыр жерлеге жюрютюп, жашаугъа хазыр этип ёздюрюрге керекбиз.

ЖАШУУЛАНЫ Мустафир, *пенсиячы*:

– Таулу тиширыу, адепли, намыслы, уллу-гитчеге, от жагъада жылыугъа, юйюнде жарыкъ болум болдуруугъа къайгъырыулулугъу бла айырмалы болгъанды не заманда да. Баш иелерин алгъа салып, алагъа тынгылагъандыла. Намыс не болгъанын билгендиле бизникиле.

Билимлиле кёпдюле бусагъатда, ол игиди. Къолдан усталда алай. Юс кийимлерини юсюнден айтханда, не тюрлю да тюбейди. Болсада, мени оюмума кёре, бурун замандача киймеселе да, былай къарагъанда: «Да муну уа юсю жалан тюйюлдю, кийими барды!» – дерча болсунла. Бизде бир заманда да жюрюмеген чулгъаныуланы уа жаратмайма. Сора дагъыда школда къыз сабийле школ форма кийселе, къалай ариу кёрюне эди кёзге!

Хау, илму докторла, кандидатла да кёпдюле тиширыуларыбызны араларында, ол игиди, бизни да ёхтем этеди. Дагъыда бир тилеригим: «Эгечлерим, адам къатында баш иегизге тырман этиучюле болмагъыз. Тиширыу чыдамсыз болса, кирпи кирип къалады ортагъа».

БАЛАЛАНЫ Мадина, *саулукъ сакълауну ишчиси:*

– Бусагъатда къайсы тиширыу да билимли, тюз акъыллы, ариу халли болургъа керекди. Эриши сёлешгенле, жууап этгенле тюбейдиле бирде баргъан жерингде. «Бу таулу болмагъы эди», – деп келеди кёлюме, аллай затны кёрсем. Ким къалай болса да, жууап этмезге юйретгендиле таматала, мен да алай. Аны бла сен жюрегинги тынчайтхан суна эсенг да, ол сен аллай сёзле атагъан адамдан да бек кесинги болмачылыгъынгы кёргюзтесе.

Анам былай айтыучу эди: «Таш бла ургъанны гыржын бла ур». Жаш заманымда, бир адамгъа ачыуланып, зат айтама десем: «Бусагъатда сабыр бол, артдаракъ айтырса», – деучю эди. Артда уа айтырыгъынг да келмей къалады. Дагъыда тиширыу Аллахха, анга игилик этген адамгъа ыразы болургъа керекди.

Тизгинни юсюнден айтханда, бюгюн тюрлю-тюрлю кийинеди тиширыула. Омакъдыла. Алай чыкъгъан жеринде къайсы тиширыу да кийимине, баш жыйгъанына, бетине сакъ болса, анда не аманлыкъ барды? Аллах да ариуланы, кирсизлени сюеди, дейдиле.

Ариула, акъыллыла болугъуз, эгечлерим.

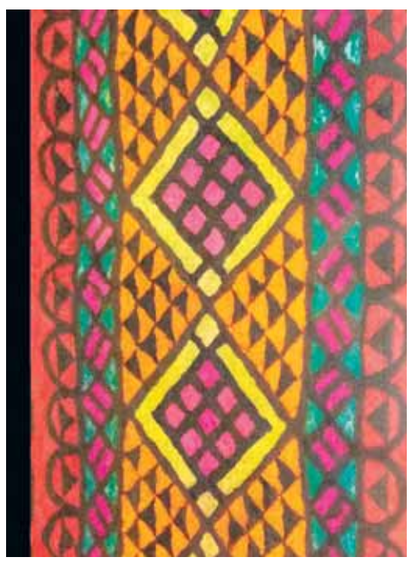
Соруну **МУСУКАЛАНЫ Сакинат** бардыргъанды.

Тин хазнабыз

Юйретирча устала, юйренирча сохтала да керекдиле

Таулуланы къолдан усталары сокъгъан жюн кийиз Роспатентде энчи белгиленнгенди эмда, Къабарты-Малкъарда чыкъгъан «Малка» бла «Хабаз» гара суулача, ючюнчю регион бренд болгъанды. Республикагъа ол бек белгили ишди, алай аны баш магъанасы уа къырал реестрге киргени угъай, тиширыуларыбыз, эртте заманладача, жюнден кийизге уста болгъанларыды эмда ол усталыкъларына ёсюп келген тёлюню да юйретгенлериди.

Таулуланы юйюрлеринде кийиз не заманда да сыйлы болгъанды. Аны бла журтларын суукъдан сакълагъандыла, отоуларын жасагъандыла, къызны бернесине да салгъандыла. Аланы ариулукълары, кёп болгъанлары, тынгылы этилгенлери уа юйюрню жашауну монглугъуну эмда ол юйде жашагъан тиширыуну усталыгъын кёргюзтгендиле.

КъМР-ни къырал университетини архитектура, къурулуш эмда дизайн институтуну директоруну къуллугъун толтургъан Солтанланы Аминат бла ушакъ этгенибизде, ол эртте заманлада кийизле отоуда эм сыйлы жерде тургъандыла эмда юйюрню бетин чыгъаргъандыла, дегенди. Алагъа къарап, къонакъла юйюрдеги тиширыула жигерле болгъанларын билгендиле, накъыш салыу усталыкъларына да багъа бергендиле.

Кийиз этиу усталыкъ бизни миллетни кёп къой тутханы бла байламлы болгъанды. Ынналарыбыз жюннге жан салгъандыла. Кийизле, жамычыла, башлыкъла, дагъыда алагъа ушаш кёп башха затланы этиу жаны бла устала болгъандыла. Ол усталыкъны алагъа жашау кеси юйретгенди. Бийик, къарлы тау этеклеринде жашай, ала жюнню кёп жаны бла хайырланнгандыла. Юйюрде ынна, ана, къыз биригип ишлегендиле. Алай бла абаданла усталыкъларын кичилеге ётдюргендиле. Ёсюп келген къызчыкъла да, аналары, ынналары этген ишлеге къарап, къолдан усталыкъны жашырынлыкъларына юйреннгендиле.

«Заман» газетни бетлеринде башха-башха жыллада кийизлени, аланы этгенлени юслеринден кёп статьяла жазылгъандыла. Бу усталыкъ бла кюрешген кёп тиширыуну атлары туура этилгендиле, аланы чемер къолларына махтау салыр ючюн да къалмагъанбыз.

Элбрус районну Огъары Басхан элинде жашагъан Жаппуланы Ёзетханнга да кийиз узакъ заманладан къалгъан тарых тюйюлдю. Ол ала бла кюрешгенли жыйырма беш жылдан иги да атлагъанды. Ёзетханны биринчи иши бюгюнча эсиндеди. Ол алыкъа акъылбалыкъ болмагъан къызчыкъ эди. Артыкъ уллу болмагъан кийизни юсюнде Минги тауну эмда жугъутурланы суратларын ишлеген эди. «Ала бир кесек къынгырыракъ тюшгенлери ючюн кийизни жангыдан титип, согъаргъа тюшгенди. Болсада артда, жангылгъан жерлерими тюзетип, юйренирге боллугъума терк тюшюннгенме. Бир бек аламат кийиз согъайым демегеннге ол осал дерс тюйюл эди», - дейди Ёзетхан.

Бюгюнлюкде ол элли къызчыкъланы, тиширыуланы, тышындан келгенлени да уллу ыразылыкъ бла юйретеди. 2004 жылдан башлап, Миллет усталаны арасына башчылыкъ этеди. Анда ишлеген уста тиширыула эртте заманладан келген тёрели амалланы къайтарадыла. Аны магъанасы уа уллуду.

- Кийиз этген алай тынч тюйюлдю, суратланы, накъышланы келишдире билиу азды. Уллу кийизге бек аздан он килограмм жюн кетеди. Аны жууаргъа, тазаларгъа, титерге, тараргъа керекди Тёгерек буруп, тынгылы чулгъамасанг, накъышлагъа бояуну келишдиралмасанг, кийиз ушагъыусуз болады, - дейди Жаппуланы Ёзетхан уста.

Былайда жюнню къаллай тюрлю болгъаны магъанасы да аз тюйюлдю. Устала кийизге кюз артында къыркъылгъан жюнню сайлайдыла. Ол бир бирни тынч табады, женгил да согъулады. Алай бла этген кийизинг, кюйюзюнг да къалын болады эмда юсюне жарашдырып салыннган накъышны да тап тутады.

- Кийизни бек уллу къыйын салып этилген тюрлюлеринден бири - ала кийизди, - дейди Ёзетхан. – Анга накъыш кийизни согъуп башлардан алгъа салынады, алай эсе уа, ол ишни къолгъа алгъан уста къаллай сурат саллыгъыны сагъышын этеди. Нек дегенде сурат, накъыш да кийизни бетиди. Ала не къадар ариу тюшселе, этген ишинг да аллай бир багъалы, сейирлик да болады.

Ала кийизни этерден алгъа уа тиширыула жюнню исси сапын суу бла жибитедиле, бирге чулгъайдыла эмда жюн бир бирине тынгылы кириширча, иги кесек заманны согъадыла. Аллай тюрлю ишледен сора салыннган накъышла кийизни ич, тыш жанындан да кёрюнюрге керекдиле.

Энчи жерни кийизде сурат алады. Локъум, тёртгюл, ючгюл оюула бирге жыйышдырыладыла, алай бла таулу халкъны къолдан усталыгъы кёрюнеди. Накъышла уа не заманда да къалай болса да орнатылмагъандыла: аланы салыуну жорукълары бардыла. Огъары Басханда цехде кийиз этгенле алгъын заманлада усталаны тёрелеринден бир жанына кетмей ишлейдиле.

Тёрели кийизге уа тиширыула боялмагъан жюнню хайырланнгандыла. Ол а акъ, кёксюлдюм, мор, къара да болгъанды. Башха бояуланы да табийгъатдан алып хайырланнгандыла. Сёз ючюн, тюртюню тамырларын эмда терекни къабугъун. Артдан - артха ишге шёндюгю бояуланы да хайырланып башлайдыла эмда алай бла аланы тюрсюнлери да бай, кёзге бютюн ариу кёрюнюрча болады. Аны бла бирге бу усталыкъ айный, шёндюгю амалланы хайырланыу бла тамамланыла эсе да, тёрели амалла да унтулуп къалмайдыла. Уста тиширыула кийизни биринчи заманлада этилген амалларын сакълап, бояуланы да хайырланып, тюрлю-тюрлю суратла да ишлейдиле. Алагъа этген ишлерини магъанасы, жангы амалла бла согъулгъан кийизле алгъынча танылсала эмда алгъыннгы маданият бла байламлыкъны юзмеселе керекди.

Халкъны къол усталыгъына сейир барды, алай кийизни согъууну усталыгъына дайым юйренип, ишлеп турмасанг, аны этилген амалын сакъларгъа, келир тёлюлеге жетдирирге къыйынды. Тёрели технологияла тынчлыкълы тюйюлдюле, кёп заманны да аладыла, уллу кийизни этер ючюн а, бир ненча уста тиширыу бирге ишлерге керекди. Джаппуланы Ёзетханны оюмуна кёре, кийизни согъуу бла чекленип къалыу азды. Аны суратлау магъанасын адамла кёрюрча этерге керекди.

- Мени муратым кийизледен музей къурауду,- дейди уста. - Аллай жерде кийизни тарыхыны юсюнден айтыллыкъ эди, бек башы уа - аланы келир тёлюлеге сакълар эдик. Жарсыугъа, бусагъатда араны аллай онгу жокъду, бизге кёрмючле къураргча зал да жетишмейди, кийизлени тап сакъларча, кюеге ашатмазча да тийишли амалла, мадарла да керекдиле. Бизде ала жокъдула.

Битеу болгъан чырмаулагъа да къарамай, Огъары Басханнга кийизле къалай этилгенлерине къараргъа, кёрюрге, устала бла шагъырейленирге, юйренирге сюйгенле да, насыпха, кёп келедиле. Республикада жашагъан жаш адамла аллай затны китапланы окъуп, суратлагъа къарап билаллыкъ тюйюлдюле. Аны ишде, кесин бу усталыкъда сынап кёрюрге керекдиле. Ол заманда ангыларгъа боллукъду къолдан усталаны ишлерини магъанасыны уллулугъун, хайырлылыгъын да.

Роспатентде кийизни эсепге алыу Къабарты-Малкъарны белгисиди, ол къайда этилгенини шагъатыды, къолдан усталаны тёрели ишлерине берилген бийик багъады. Болсада, жарсыугъа, эсепге алыу кийиз согъуу усталыкъ андан ары айнырыгъына ышаныулукъ бермейди. Ол сакъланыр ючюн, анга юйретирге устала эмда юйренирге сюйген сохтала этген ишлерин асламлагъа кёргюзтюрча, онг болса, сатарча майдан да керекдиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Тёгерек стол

Къайсынны сёзю бюгюн да балхамды бизге

Нальчикде Тимбора Мальбахов атлы миллет китапханада битеу дуниягъа белгили поэт Къулийланы Къайсынны туугъан кюнюне аталып «тёгерек стол» болгъанды. Аны китапханада ишлегенле КъМР-ни Маданият министерствосуну себеплиги бла къурагъан эдиле.

Жыйылыуну башлай, КъМР-ни маданият министри Мухадин Кумахов: «Поэтле дуниягъа бир борч бла келедиле. Назмуланы кёплерибиз жазгъанбыз, алай керти поэтле башха сёзле табадыла - хар кимни жюрегине жетерча. Ала башха адамладыла», - дегенди.

Ызы бла КъМР-ни Парламентини Маданият, граждан обществону айнытыу эмда информация политика жаны бла комитетини башчысы Текуланы Амырбий сёлешгенди. «Школда окъуп башлагъан кезиуюбюзден тебиреп, Къайсынны назмулары жашаубузда энчи жер аладыла», - деп чертгенди.

КъМР-ни халкъ поэти Беппайланы Муталип кесини сёзюнде белгили адамла Къайсынны чыгъармачылыгъына къаллай бийик багъа бергенлерин эсге салгъанды.

Къайсын жазыучуланы араларында биригиулюк болуруна къайгъыргъанды, ёмюрюнде бир поэтге да къажау сюелмегенди, жалгъан къагъытха да къол салмагъанды. Шуёхлукъ жюрюте билгенди, кыйын кюнде билеклик этгенди. Белгилисича, Алим Кешоковну ызындан болгъанларында, Къайсын аны чыгъармачылыгъында ётюрюк жазылмагъанына шагъатлыкъ этгенди. Алим а урушда жаралы Къайсынны сермешден сюйреп чыгъаргъанды.

КъМР-ни халкъ жазыучусу Моттайланы Светлана Къайсын халкъны ауазы болгъанын чертгенди. «Кимге да хурмет эте билген жарыкъ адам болуучу эди. Окъуучула бла тюбешиулерине бизни да алыучу эди», - деп эсгергенди.

Поэт Табакъсойланы Мухтар а былай айтханды: «Къайсынны юй бийчеси Элизатны хайырындан биз поэтни сау заманында басмаланмагъан онеки назмусун кёргенбиз. Сейир тюйюлмюдю: Къайсын бек сюйген Лермонтовну да сау къадарында онеки назмусу басмаланмай къалгъандыла. Къайсын ол басмаланмай къалгъан назмуларында Лермонтовха сукъланнады: ол душманын дуэльге чакъырып, ёлгенин насыпха санайды.

Дагъыда Элизатны эсгермелеринде сейирлик затны окъугъанбыз: Москвада врачла Къайсыннга болушалмай, юйюне жиберирге оноу этгенлеринде, Къайсын «Чёпеллеуню жырын» жырлагъан эди. Ол Чёпеллеуге сукъланнганды, аны жортуулда ёлгенине! Поэтни чыгъармачылыгъыны тамырларын сюзерге керекди. Къайсын, закий поэт болгъанындан сора да, жигит эр киши болгъанды». Чегемни ташларындан, Малкъарны тауларындан дерсле алгъан жигит эди ол. Аны Уллу Ата журт урушда жигитлиги да баям болгъанды»,- дегенди Мухтар.

Аны бла бирге урушну къайсы тюрлюсюне да къажау сюелген поэт эди, анала, сабийле жашагъан дунияда окъла атылыргъа керек тюйюлдюле, дегенди. Патриот да, лирик да болгъанды. Сёзсюз, кёп жашаса эди, чыгъармачылыгъыны башха бетлери да ачыллыкъ эдиле. Айтыр сёзю болуп тургъанлай кетгенди жашаудан. Уруш тёлюню жарсыулу къадары...сау къалгъанларын артда ауруула аудургъандыла.

Сёзсюз, Къайсынны сыфаты битеу таулулагъа юлгюдю. Азат жюреги къаллай бир азап чекгенди кёчгюнчюлюкде! Битеу эркинликлери сыйырылгъан «спецпереселенец» даражада жашамай, бир Москва бла Санкт-Петербургдан къалгъан башха шахарлада жашаргъа эркинлиги болгъан поэт халкъыны ызындан арсарсыз атлагъанды. Бу шарт шагъатлыкъ этеди: Къайсын поэтни борчун халкъ-

мунизмге жол» газетде ишлегенлеге да. Не сейир, сыйы, даражасы не бийик болса да, кесин кётюрмегенди. Поэт Додуланы Аскер: «Кёпле «жангы назмуларым бардыла, бир келирсе, алырса», - деучю эдиле. Къайсын алай бир заманда да айтмагъанды, кеси келтире эди назмуларын», - дегенди.

Алим Адам Гутов бусагъатда Къайсынча адамлагъа къулакъ салса эди дуния, мамырлыкъ болур эди, дегенди. Белгили алим къызыбыз Биттирланы Тамара уа Къайсынны Мечиланы Кязимге къаллай бир эс бургъанын чертгенди. Жюрек жюрекни, фахму фахмуну къалай сезедиле, бир бирлерин къалай кёредиле! Кязим да, Къайсын да халкъ бла бирге болгъандыла.

Къайсынны поэзиясы бюгюнлюкде да чеклени билмейди, битеу дуниягъа жайылгъанды. Миллет китапхананы ишчиси Махийланы Азиза бюгюнлюкде да Къыргъызстанда Къайсынны эсде тутханларын айтханды. Битеу миллетлени адамлары къайтарадыла закийни тизгинлерин. Жюз бла элли тилге кёчюрюлген таулу поэт халаллыкъны, адамлыкъны бюртюклерин салады адамланы жюреклерине. Керти поэзиягъа ёлюм жокъду!

Жамауат ишчи Наталья Шинкарёва уа Къулий улуну поэзиясыны шауданына бюгюнлюкде да адамла келип тургъанларын чертгенди.

Дагъыда кёпле сёлешгендиле жыйылыуда. Къайсын бюгюнлюкде да барыбызны да бирлешдиргенлей, жашаргъа кюч бергенлей турады.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Келишим

Окъуучуланы кадетлеге алгъандыла

«Аскер къарындашлыкъ» Битеуроссей жамауат биригиуню Къабарты-Малкъарда бёлюмю жаш тёлюню патриот сезимде юйретиу ызгъа аслам эс бёледи. Аны таматасы Гелястанланы Барасбий кёп болмагъанлай Куба-Таба элни 1-чи номерли школунда болгъанды. Мектепни директору Ирина Тохтамышева бла ала байламлыкъ жюрютюню юсюнден келишимге къол салгъандыла.

Келишим окъуучуланы аскер-патриот сезимлерин кючлер мурат бла, Россейни аскеринде къуллукъ этиуню сыйын кётюрюуге эм ёсюп келген тёлюде аскерге хазырлыкъны ёсдюрюуге себепликге деп этилгенди. Тамата класслада окъугъанлагъа уа ФСБ-ны чекчи органларында къуллукъ этиуню юсюнден да билдириуле этилликдиле.

Дагъыда Чегем шахарда кёп болмагъанлай «Аскер къарындашлыкъны» келечилери Росгвардияны СОБР-ыны мурдорунда Нальчикни кёп профильли гимназиясында окъугъан 30 школчуну кадетлеге алгъандыла. Къууанчлы жыйылыугъа аскерчиле, ветеранла, ата-анала да къатышхандыла. 121-чи полкну оркестри Россейни бла Къабарты-Малкъарны гимнлерин сокъгъанды, ызы бла байракъларын да кётюргендиле.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Эришиу

Огъары малкъарлыла барысын да озгъандыла

Шабат кюн Яникойда элни къурагъан Гелястанланы Шамаилны хурметине футболдан эришиу ётгенди. Ол кюн ары Огъары Малкъар, Хушто-Сырт эм Тёбен Чегем элле-ни 2016-2017 жыллада туугъан жашчыкъладан къуралгъан командалары келген эдиле. Алагъа уа мында Яникойну бла Каменканы да жаш футболчулары къошулгъандыла.

Турнири ачылыууна Гелястанланы тукъум келечилери да къатышхандыла. Аны къурагъан а Шамаилны туудугъу тренер Малкъондуланы Мунир болгъанды. Ол, ыннасыны атасыны атын эллилери эслеринде тутарларын сюйюп, бу эришиую тёрели этер муратлыды.

Алай бла, биринчи оюндан окъуна Огъары Малкъарны келечилери, аламат оюн кёргюзтюп, алчылыкъны жибермезликлерин ангылатхан эдиле. Кубок ючюн 4 тюбешиулеринде да хорлап, алтын майдаллагъа тийишли болгъандыла. Команданы Уянланы Аслан юйретеди.

Аланы ызларындан а 3 хорлам бла каменкачыла орналгъандыла. Яникойчула уа эки очко бла «домакъ» къоллу болгъандыла.

Оюнла бошалгъандан сора, командала ачча саугъала эм топла бла белгиленнгендиле. Дагъыда «Къабакъланы бек иги къоруулаучусу», «Бек иги къоруулаучу», «Чабыуулда айырмалы» деген номинациялада белгиленнген жаш футболчула энчи саугъалагъа тийишли болгъандыла. Судьяланы оюмларына кёре, турнирни «Бек иги ойнаучусу» деген атха Бёзюланы Мурат тийишли болгъанды. Анга Яникой элни да биригиуюнден энчи саугъа берилгенди.

Турнирге къатышханлагъа Гелястанланы тукъум атындан «Аскер къарындашлыкъ» Битеуроссей жамауат биригиую Къабарты-Малкъарда бёлюмюню таматасы Гелястанланы Барасбий сёлешгенди.

- Барыгъызгъа да ыспас беребиз. Бек къууандырдыгъыз бизни. Мындан ары да жашауугъуз жарыкъ болсун, билимлиле болугъуз. Ата-анагъызны къууандырыучула, адамлагъа хайырыгъызны жетдириучюле бола ёсюгюз. Тукъумларыгъызны тарыхына да эс бёле, 9 атагъа дери санай билирге итинигиз. Ол бизни миллетде жюрюген адетледен бириди, - дегенди Барасбий Асхатович.

Яникой элни иммамы Элеккуланы Хасан хажи да кеси ыразылыгъын билдиргенди турнирге къатышханлагъа.

- Ахшы оюнла кёргюзтдюгюз. Жылдан-жылгъа усталыгъыгъыз ёсе баргъанын кёребиз. Сизни чемпионла болуп да кёрюбюз деп ийнанама, - деп белгилегенди ол.

Турнир бирге суратха тюшюу бла бошалгъанды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Сурат авторнуду.

Эсгериу

Ташладан музей къураргъа эди мураты

Жазыучу, фольклорчу Таумырзаланы Далхат дуниясын алышханлы талай заман озгъанды. Ол унутула баргъан кёп таурух, нарт сёз, жомакъ жыйып баямлагъанды. Аны «Къара тор» деген жырын Отарланы Омар биринчи кере эшитгенде: «Оллох-оллох, не ариу, не аламат жырды!» - дегенди, сейирге къала.

Юч жюз миллет оюн да басмалагъанды Далхат китапларында. Аны бла да чекленип къалыргъа боллукъ эди. Алай ол тынчайыргъа жаратылгъанладан тюйюл эди. Аны жашау жолу ёресине излеуге жораланнганча эди. Беш да Тау Элде, Къарачайда аны аягъы басмагъан жер къалгъан болмаз. Эски къалаланы, кешенелени барысында да болгъанды. Белгисизлени атларын да тохташдыргъанды.

Андан сора да, ол кёп сейир таш да жыйгъанды. Гитчереклери отоуунда тургъандыла, уллулары уа – арбазда. Юй ичиндегилени юслеринден бир тюбешиуюбюзде ол былай айтхан эди: «Таш бизни байлыгъыбызды. Быланы хар бирини энчи къудурети, энчи дуниясы барды. Сёз ючюн, ма бу тишли ташха *шаушюгют* дейдиле. Орусча айтханда, горный хрусталь. Ол бек къатыды. Кесин да Огъары Басхандан келтиргендиле. Жашла аны дорбунда тапхандыла. Сау болсунла, узакъ элден, иш этип, келгендиле.

Бу моргъулдумну уа кёремисе? Эки жумдурукъча бирди. Кесине да *«Маймул баш»* деп атагъанма. Ташны бери буруп, ышанлап къарачы: кенг мангылайы, былайда кёзлери, ауузу, къулакълары, къалын чачы. Биз зоопаркда, телевизор бла да кёре-кёре тургъан маймуллагъа ушамаймыды? Адам къолу тиймегенди, табийгъат ишлегенди кесин а. Ол да аламат суратчыды. Къайда да кесини хатын къойгъанлай турады. Аланы эслерге, кёрюрге керекди».

Юй ичиндегилерине къарап бошагъандан сора, тышына чыгъабыз. Ташла арбаз тёгерегине тизилипдиле. Къыйырда эки тирмен таш турадыла. Бири уллуду. Аны ауурлугъу бир 70 килограмм болур. Экинчиси андан жукъаракъды. Ол а, баям, 40 килограммды.

Была Аналаны Шыйыхны ташларыдыла. Ол аланы сюргюннге да элтгенди. Анда ала бла къауум юйюр хайырланнганды: будай, нартюх къууут тартхандыла. Къайтыргъа эркинлик берилгенден сора, аланы да бери келтиредиле.

Берлакъда уа – тюз да топ тенгли юч таш. Аладан бири Совет Союзну Жигити Уммайланы Мухажирникиди. Аны ауурлугъу 18 килограммды. Аскерге кетгинчи, ол аны бла жарау этип тургъанды. Жигит жаш дуниясын алышды, алай ташы уа былайда къонакълагъа иесини жарсыулу къадарын айтханчады.

Далхатны арбазында уллу тёгерек ташладан бири Горойланы Гитчени ташыды. Ол Гитче Тамакълада жашагъанды. Тёбен Жемтала бла ёргерек барып, алайда орналыпды бу эл. Ортасы бла суучукъ барады.

Бир жол Гитчени ийнеги келмей къалады. Экинчи кюн иеси агъач ичинде кёп айланып, малын табады. Ол а – къозлап. Бузоучугъу да - жанында, бир тёп-тёгерек ташны къатында жатып. Горой улу къарыулу киши болгъанды. Бузоуну бир къолтукъ тюбюне, ташны экинчисине алып, юйюне келтиргенди.

Белгили жол уста Залийханланы Чокка уа 1962 жылда Таумырза улугъа *чабыр ташны* берген эди. Жангы иеси анга *чабыр тол* дегенди. Малны терисине салам буштукъ этилип кёп турса, ол ташха ушап къалады.

Быланы арасында эм уллусу ауурлугъу 120 килограммды. Таурухда айтылгъаннга кёре, ол Огъары Малкъарда Чегет элде жашагъан Хозаланы Кыны деген кишиникиди. Бу адамны атасы бахчасында чыкъгъан уллу ташны усталагъа жондуруп, топча тёгерек этдирип, жашына бергенди. Ол а аны кётюрюп, тёш башына чыгъарып, андан энишге уа кеси ташны аллында туруп, тюшюрюп, жарау этгенди. Хоза улу бек къарыулу адам болгъанын бюгюн да чертедиле.

Уллулугъу челек тенгли къызыл ташны ичи чунгурду. «Мында уа нартюхню тюйюп болгъандыла», - дей эди къонакъбайбыз.

Таш таулуну жашаунда бек магъаналы жерни алады. Аны бла ол юй да, хуна да ишлейди. Жауундан, къардан, борандан да къутулады. Сёз устала алагъа атла атайдыла, таурухла, назмула жазадыла. Далхат а аланы тохташдыра, халкъгъа ачыкъ эте эди. Аны мураты бар эди таш бахча къураргъа.

Тау эллерибизге барсакъ, бурун ишленнген хуналаны оюлмай тургъанларына сейир этебиз. Ала мындан арысында да кёп жыл сюелирле. Жангы тёлюлени эслерин кеслерине бура, сагъышландырадыла, оюлгъан мекямланы шагъатларыча.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Себеплик

Пенсиягъа чурумсуз чыгъарча

Быйылны башындан бери республиканы 3 638 инсаны страховой пенсияларына къагъытланы алгъадан жарашдырыргъа Социал фонддан себеплик излегендиле.

Бу мадар адамгъа ишлеген жылларыны саны, жыйылгъан пенсия баллары тюз жазылгъанларын бла къалгъанларын кёрюрге, жангылыч жиберилген эсе уа, аны тюзетдирирге онг береди. Фонддан болушлукъ хакъсыз этилликди. Аны ишчилери, инсандан тилек келгенинден сора, алада болгъан эсепле бла урунуу китапда жазылгъанны тенглешдиредиле, аскерде къуллукъ этген неда сабийлеге къарагъан кезиуле къалай саналгъанларына къарайдыла, керек болса, архивледен неда иш бла жалчытханладан шагъатлыкъ къагъытланы сурайдыла.

Быллай жумушланы пенсиягъа чыгъар жыл саны жете келген хар инсан да этдираллыкъды. Ол бютюнда энчи хауа болумлада, саулукъгъа хаталы жерледе урунганлагъа, къошакъ шагъатлыкъны излеген кезиулени тохташдыргъанда керекди. Алай бла адам пенсиягъа чыгъа туруп, урунуу жыллары барысы да тергелликдиле, пенсия эркинликлери да тийишлисича толтуруллукъдула. Аны билир ючюн, инсан къагъытланы Социал фондну жашагъан жеринде бёлюмюне барып берирге неда аланы иш бла жалчытхан организациясыны юсю бла жиберирге боллукъду.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

2026 жылда ноябрьде намаз къылыуну беш уахтысы

Айны кюнлери		Эртten намаз	Кюнню чыкъгъан заманы	Тюш намаз	Экинди намаз	Ашхам намаз	Жассы намаз
1	Ыйых кюн	05:11	06:41	12:00	14:43	16:59	18:39
2	Баш кюн	05:12	06:42	12:00	14:42	16:58	18:38
3	Геуюрге кюн	05:13	06:43	12:00	14:41	16:57	18:37
4	Бараз кюн	05:15	06:45	12:00	14:40	16:55	18:35
5	Орта кюн	05:16	06:46	12:00	14:39	16:54	18:34
6	Байрым кюн	05:17	06:47	12:00	14:38	16:53	18:33
7	Шабат кюн	05:19	06:49	12:00	14:37	16:52	18:32
8	Ыйых кюн	05:20	06:50	12:00	14:36	16:51	18:31
9	Баш кюн	05:21	06:51	12:00	14:35	16:50	18:30
10	Геуюрге кюн	05:23	06:53	12:00	14:34	16:48	18:28
11	Бараз кюн	05:24	06:54	12:00	14:33	16:47	18:27
12	Орта кюн	05:25	06:55	12:00	14:32	16:46	18:26
13	Байрым кюн	05:26	06:56	12:00	14:32	16:45	18:25
14	Шабат кюн	05:28	06:58	12:00	14:31	16:44	18:24
15	Ыйых кюн	05:29	06:59	12:01	14:30	16:43	18:23
16	Баш кюн	05:30	07:00	12:01	14:29	16:42	18:22
17	Геуюрге кюн	05:32	07:02	12:01	14:29	16:42	18:22
18	Бараз кюн	05:33	07:03	12:01	14:28	16:41	18:21
19	Орта кюн	05:34	07:04	12:01	14:27	16:40	18:20
20	Байрым кюн	05:35	07:05	12:02	14:27	16:39	18:19
21	Шабат кюн	05:37	07:07	12:02	14:26	16:38	18:18
22	Ыйых кюн	05:38	07:08	12:02	14:26	16:38	18:18
23	Баш кюн	05:39	07:09	12:02	14:25	16:37	18:17
24	Геуюрге кюн	05:40	07:10	12:03	14:25	16:36	18:16
25	Бараз кюн	05:41	07:11	12:03	14:24	16:36	18:16
26	Орта кюн	05:43	07:13	12:03	14:24	16:35	18:15
27	Байрым кюн	05:44	07:14	12:04	14:23	16:35	18:15
28	Шабат кюн	05:45	07:15	12:04	14:23	16:34	18:14
29	Ыйых кюн	05:46	07:16	12:04	14:23	16:34	18:14
30	Баш кюн	05:47	07:17	12:05	14:22	16:33	18:13

КъМР-ни Муслийманларыны дин управлениясы.

Газетни келир номери 6 ноябрьде чыгъарыкъды.

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш ред. орунбасары), ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш ред. орунбасары), КЕТЕНЧИЛАНЫ Зульфия (жууаплы секретарь), МУСУКАЛАНЫ Сакинат, ТИКАЛАНЫ Фатима, ТРАМЛАНЫ Зухура, УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы – **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары – **42-38-21**, **40-04-82**, жууаплы секретарь – **40-28-97**, секретариат – **40-93-62,** корректорла, специалистле – **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – **42-24-02,** экономика – **42-66-73**, культура – **42-66-76,** социал ишле – **42-75-82**, курортла, туризм эм спорт – **40-39-93,** окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу – **42-37-94,** сурат алыучу – **40-59-18,** энчи корреспондент – **42-68-72,** операторла – **42-66-85.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла. Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламлы коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.

Регистрация номер **—ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893**

Газет ыйыкъгъа юч кере чыгъады – **геуюрге, орта, шабат** кюнледе. Багъасы 13 сомду.

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федерал Управлениясы жууаплыды. Телефон: **76-01-21**

Тиражы **1616** экз. Заказ № **2396**

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Мокъаланы Зухура – дежурный редактор; Геляланы Валентина (1-чи бет), Ахматланы Люаза (2-чи бет), Баллиланы Феруза (3-чю бет), Бийчеккуланы Жаннета (4-чю бет)– корректорла.

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:
360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5.

Электрон почта: elbor_50@mail.ru